

Vzporednica med Fritzlovimi in družino von Trapp, ovekovečeno v filmu *Moje pesmi, moje sanje*, ter Romunijo in Severno Korejo.

Josef Fritzl, Moje pesmi, moje sanje

Tekst

Slavoj Žižek

Foto

Dokumentacija Dela

Pred nekaj leti smo zgroženi spremljali novice o tem, kaj je počel Avstrijec Josef Fritzl, ki je imel desetletja v ječi zaprte svoje hčerke in jih serijsko posiljeval. Vsiljuje se vzporednica med Fritzlovimi in družino von Trapp, ovekovečeno v filmu *Moje pesmi, moje sanje*: še ena družina, ki živi v svojem odmaknjem gradu pod vodstvom dobrohotnega militarističnega očeta, ki jih štiti pred zlobnim nacistom, generacije pa so prav nenavadno pomešane med seboj (sestra Maria je tako kakor Elisabeth ravno generacija med očetom in otroki ...).

Vloga kiča je tu zelo pomembna: Moje pesmi, moje sanje so ultimativni kič pa tudi Fritzl je v svoji kleti uresničil nekaj lastnosti kičastega družinskega življenja: srečna družina se pripravlja na večerjo, oče gleda televizijo z otroki, medtem ko mama pripravlja jedi ... Toda ne smemo pozabiti, da tako upodobljen kič ni avstrijski, ampak pripada Hollywoodu in bolj splošno – zahodni popularni kulturi: Avstrija v filmu *Moje pesmi, moje sanje* ni avstrijska Avstrija, ampak je to pravzaprav mitska hollywoodska podoba Avstrije – tu se pojavi paradoks, ker se zdi, kakor da so Avstrijci zadnja desetletja sami začeli »igrati Avstrijce« in se torej začeli identificirati s hollywoodsko podobo svoje države.

Moje najljubše stvari

Vzporednico lahko razširimo in vanjo vključimo Fritzlovo inačico nekaterih najbolj znanih prizorov iz filma *Moje pesmi, moje sanje*. Predstavljamo si lahko prestrašene otroke, zbrane okoli matere Elisabeth, ker se bojijo viharja, ki ga bo povzročil skorajšnji očetov prihod, mati pa jih miri s pesmijo *My Favorite Things* o »nekaterih njihovih najljubših stvarih«, na katere bi morali misliti – od igrač, ki jim jih je prinesel oče, do njihovih priljubljenih televizijskih oddaj ... Ali pa sprejem v zgornjih prostorih Fritzlove vile, kamor so bili otroci iz podzemlja izjemoma povabljeni, nato pa – ko je treba oditi v posteljo – nastopajo za zbrane goste in pojejo obsceno pesem *Auf Wiedersehen, Goodbye* in zapuščajo prostore drug za drugim ... V Fritzlovi hiši je prav klet, in ne okoliški griči, živela z zvokom glasbe.

Kako rešiti težavo, kakršna je Maria?

Moje pesmi, moje sanje so sicer res eden najhujših primerov hollywoodskega kiča, vendar je treba zelo resno jemati sveto intenzivnost univerzuma filma, saj brez njega ni mogoče pojasniti izjemnega uspeha filma: moč filma se skriva v obsceno neposredni uprizoritvi intimnih fantazij, ki upravljajo v zadrego. Filmska pripoved je povezana z razrešitvijo težave, ki jo predstavi zbor nun v predstavitvenem prizoru: *How to Solve a Problem Like Maria?* (Kako rešiti težavo, kakršna je Maria?) Predlagana reši-

tev je enaka tisti, ki jo je omenil Freud v anekdoti: »Penis normalis, zwei mal täglich ...«

Splezaj na vsako goro!

Spomnite se nedvomno najmočnejšega prizora iz filma *Moje pesmi, moje sanje*: potem ko Maria zbeži od družine von Trapp nazaj v samostan, ker ne more premagati spolne privlačnosti do barona von Trappa, se ne more več umiriti, saj še vedno hrepeni po baronu; v znamenitem prizoru jo mati prednica pokliče k sebi ter ji svetuje, naj se vrne k družini von Trapp in poskuša rešiti svoj odnos z baronom. To sporoči z nenavadno pesmijo *Climb Every Mountain!* (Splezaj na vsako goro!), katere presenetljiva vodilna misel je: Stori to! Tvegaj in poskusi vse, kar si srce zaželi! Ne dopusti, da bi te pri tem ovirali nepomembni zadržki!

Neverjetna moč prizora se skriva v njegovem nepričakanem prikazu spektakla želje, zaradi česar prizor dobesedno spravlja v zadrego: prav tista oseba, od katere bi pričakovali, da bo zagovarjala vzdržnost in odpovedovanje, se izkaže za zagovornico zvestobe svojim željam. (Pred leti je ironična kritika spretno opisala film *Moje pesmi, moje sanje* kot film o neumni nuni, ki bi lahko v miru uživala v srečnem samostanskem življenju, če je mati prednica ne bi povabila v svojo sobo in začela histerično kričati, da je treba splezati na prav vsako goro ...)

Pomenljiv je podatek, da je bil takrat, ko so konec šestdesetih let 20. stoletja *Moje pesmi, moje sanje* prikazali v (še vedno socialistični) Jugoslaviji, TA prizor – tri minute dolga pesem – edini del filma, ki so ga cenzurirali (in prizor izrezali). Anonimni socialistični cenzor je dokazal, da se zelo dobro zaveda resnično nevarne moči katoliške ideologije: krščanstvo nikakor ni religija žrtvovanja in odpovedovanja zemeljskim radostim (v nasprotju s poganskim sprejemanjem življenja, polnega strasti), ampak ponuja pretkano zvijačo za to, kako ugoditi našim željam, NE DA BI BILO TREBA ZA TO PLAČATI, ter uživati življenje, ne da bi nam bilo treba skrbeti za strah pred propadanjem in izčrpavajočo bolečino, ki nas čaka na koncu dneva.

Z drugimi besedami, mati prednica je učinkovit lik superega, vendar v Lacanovem smislu, za katerega se resnična zapoved superega glasi: »Uživaj!« Skladno s tem si lahko brez težav predstavljamo Josefa Fritzla, ki obišče svojega duhovnika, mu prizna svoje strastne želje po tem, da bi zaprl svojo hčer in jo posilil, duhovnik pa mu odgovori: »Splezaj na vsako goro ...« (Ali pa – kar je dobesedno precej bližje resničnosti – mladega duhovnika, ki svojemu predstojniku prizna pedofilska poželjenja, ta pa mu prav tako odgovori: »Splezaj na vsako goro ...«)

Griči so živi

Ključni fantazmagorični prizor filma nastopi po tem, ko se otroci in Maria vrnejo s potovanja v Salzburg, vsi umazani in mokri. Jezni baron najprej igra očeta, odločenega vzdrževati strogo disciplino, zato jih hladno pošlje stran in ošteje Mario; toda ko se nato vrne v hišo in jih sliši, kako skupaj pojejo *The Hills Are Alive* (Griči so živi), se takoj spremeni in pokaže svojo pravo nežno naravo: tiho začne brundati melodijo pesmi in se jim nazadnje pridruži – ko je pesmi konec, se vsi objamejo, oče in otroci so spet združeni.

Očetovi nesmiselni teatralični disciplinski obredi in pravila tako pokažejo, kakšni so v resnici: so maska svojega nasprotja, mehkega in nežnega srca ... Kaj ima s tem opraviti Fritzl? Mar ni bil Fritzl fanatično terorizirajoči obsedenec z disciplino brez mehkega kotička v srcu? Prav to namreč ni res: Fritzl je s svojo močjo uresničil sanje, o katerih je sanjalo njegovo srce; ni bil hladen obsedenec z disciplino, ampak pravzaprav nekdo, ki je preveč »živel z glasbo« in hotel neposredno uresničiti svoje sanje v svojem zasebnem prostoru.

Pravica do varnega doma

V zadnjih letih komunističnega režima v Romuniji je tuji novinar vprašal Nicolaeja Ceaușescuja, kako lahko upraviči omejitve glede potovanja v tujino za romunske državljanke in ali ni to kršitev njihovih človekovih pravic. Ceaușescu je odgovoril, da takšne omejitve ščitijo še višjo in pomembnejšo človekovo pravico – pravico do varnega doma, ki bi jo ogrozila prepogosta svobodna potovanja ... Kaj ni utemeljeval svoje odločitve tako kakor Fritzl, ki je prav tako ščitil »bolj temeljne« pravice svojih otrok do varnega doma, v katerem so varni pred nevarnostmi zunanega sveta? Če uporabimo besede Petra Sloterdijka, je Fritzl ščitil pravice svojih otrok do življenja v varnem zaprtem prostoru, hkrati pa si je zase seveda pridržal pravico do tega, da je nenehno prehajal čez pregrado ter obiskoval tajske prostore za spolne turiste – utelešenje prav tistih nevarnosti, pred katerimi je hotel obvarovati svoje otroke.

in Severna Koreja

Ne pozabimo, da je tudi Ceaușescu razmišljal o sebi kot o skrbnem očetovskem liku, ki je ščitil svoj narod pred tujo dekadenco – tako kakor v vseh avtoritarnih režimih je vladarja in njegove podanike povezovala brezpogojna ljubezen. Poleg tega je zaradi ljubezni do svoje hiše, mesta Bukarešta, Ceaușescu predlagal rešitev, ki prav nenavadno spominja na arhitekturno ureditev Fritzlove hiše: hotel je rešiti težave z onesnaženo reko, ki teče skozi Bukarešto, zato je hotel pod zemljo pod obstoječo rečno strugo izkopati še en širok kanal, v katerega bi usmerili vso umazanijo, tako da bi nazadnje imeli dve reki – globoko reko z vsemi odpadki in reko na površju, da bi v njej uživali vsi srečni državljani ...

In to nas pripelje do Severne Koreje, kjer bo Laibach prepeval svojo inačico spevov iz filma

Moje pesmi, moje sanje. Mar ni Severna Koreja prav tako nekoliko podobna Fritzlandu? Ali pa je bolj podobna državi, v kateri je oseba, kakršna je mati prednica iz filma *Moje pesmi, moje sanje*, neposredno na oblasti?

Če bi radi razumeli poseben ideološki položaj Severne Koreje, ne bi smeli pozabiti omeniti mitske dežele Šangri-la iz knjige *Izgubljeno obzorje* Jamesa Hiltona. To je odmaknjena dolina v Tibetu, kjer ljudje živijo srečno in skromno življenje ter so popolnoma ločeni od pokvarjene globalne civilizacije, vlada pa jim dobrohotna in izobražena elita: Severna Koreja je danes najbolj podobna Šangri-laju – v kakšnem smislu? Poslušajmo besede, ki jih pojejo v najbolj priljubljeni politični severnokorejski pesmi: *Oh, Korejska delavska stranka, na kate-re prsih / se moje življenje začne in konča. / Če*

me bodo pokopali v zemlji ali raztrosili v vetru, / bom ostal tvoj sin in se spet vrnil k tvojim prsim! / Svoje telo prepuščam tvojim nežnim pogledom / in tvoji ljubeči iztegnjeni roki. / Mati! Ne morem živeti brez matere!

Pretirano žalovanje po Kimovi smrti sporoča tole: »Ne morem živeti brez matere!«

Mati in oče

Kot dodaten dokaz lahko navedemo dve slovarski gesli (»mati« in »oče«) iz severnokorejskega slovarja korejščine, izdanega leta 1964:

»MATI: 1) ženska, ki je rodila nekoga: oče in mati; materina ljubezen. Materina dobrota je višja od gore, globlja od oceana. Uporablja se tudi v pomenu 'ženska, ki ima otroka': Vse matere si izjemno želijo, da bi njihovi otroci zrastle v zdrave ljudi in postali veličastni rdeči

graditelji. 2) spoštljiv izraz za starejšo osebo, podobno materi: Tovariš vodja odreda je Dongmanijevo mater nagovarjal z 'mati' in ji vedno pomagal pri njenih opravilih. 3) metafora za nekoga, ki je ljubeč, skrbi za vse in ga skrbi za druge: Partijski uradniki morajo postati matere, ki nenehno ljubijo in učijo druge člane partije, ter zastavonoše v prvih vrstah vseh dejavnosti. Z drugimi besedami, nekdo, ki skrbi za nastanitev, mora postati mati vsem, ki tam živijo. To pomeni, da mora skrbno paziti na vse podrobnosti: vedeti mora, kdaj je nekdo prehlajen ali bolan, kako se prehranjuje ipd. 4) metafora za vir, iz katerega vse izvira: Partija je velika mati vseh novosti. Potreba je mati iznajdljivosti.«

»OČE: mož biološke matere.«

(Mimogrede, kaj pa če oče ni soproj matere?) Morda prav zato do tretjega Kima nihče ni javno omenjal voditeljeve žene: Vodja je bil dvospolnik s prevladujočimi ženskimi lastnostmi. Zato požensčene poteze, jasno opazne na uradnih portretih dveh Kimov, niso naključne – če navajamo besede B. R. Myersa:

»Kim [Il Sung] je bil bolj mati svojemu ljudstvu kakor strogi konfucijanski patriarh: še vedno ga prikazujejo kot zaskrbljenega človeka z mehкими lici, medtem ko objema jokajoče odrasle na svojih širokih prsih; človeka, ki se sklanja, da bi zavezal vezalke na čevljih mladega vojaka; ali človeka, ki pusti, da razposajeni otroci plezajo po njem. Tradicija se nadaljuje tudi pri Kim Džong Ilu, o katerem so pravili, da je 'bolj materinski kakor vse matere na svetu'. Zaradi njegove politike, ki je dajala prednost vojski, so mu morda res pravili general, vendar so se v poročilih o njegovih neskončnih obiskih vojaških oporišč posvečali samo njegovi pretirani skrbi za zdravje in udobje vojakov. Posmehovanje mednarodne javnosti njegovega zunanjemu videzu je zato nepravilno in utrujajoče. Vsi, ki so kdaj videli korejske matere stati v vrsti, bodo takoj prepoznali Kimovo enolično jopico in povešena ramena ali trpeče obraze pod trajnami, potlačeni zaradi ležanja na blazinah: to je mati, ki nima časa, da bi mislila nase.«

Je Severna Koreja zato podobna indijski Kali – dobrohotni/morilski boginji –, ki je prišla na oblast? Kljub vsemu bi se morali zavedati odnosa med različnima ravnema: na površinski ravni opazimo moški-militaristični diskurz z Vodjo kot »Generalom« ter idejo džuču o samozadostnosti in o tem, da je človeštvo sam svoj gospodar, ki nadzira svojo usodo; to raven pa podpira globlja raven Voditeljev kot materinskih zaščitnikov – takole je Myers predstavil temeljni aksiom severnokorejske ideologije: »Korejsko ljudstvo je preveč čistokrvno in zato preveč krepostno, da bi preživel v tem zlobnem svetu brez velikega starševskega voditelja.« Mar ni to dober primer Lacanove formule o očetovski metafori, o očetovem imenu kot metaforičnem nadomestku za materino željo? Ime očeta (Vodje/Generala) in pod njim materina zaščitniška/uničevalna želja?

Skupini Laibach torej lahko zaželimo vso srečo, ko bo prepevala o srečni veliki družini, ki ji vlada skrbna gospa Fritzl. ●

Prispevek je narejen na podlagi odlomkov avtorjevih besedil iz več knjig.

